

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 2 (43)

Заснований в 1996 році

Рівне – 2010

ББК 74.20

О - 59

УДК: 159: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 2 (43). — Рівне: РДГУ, 2010. — 116 с.

Збірник наукових праць містить статті які відображають теоретичні та практичні аспекти найважливіших проблем психологічної допомоги особистості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Вербець Владислав Володимирович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Воробійов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 3 від 29. 10. 2010 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2010

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ САМОСТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Резюме. У статті подається теоретичний аналіз проблеми формування самоставлення студентів з особливими потребами.

Ключові слова: адаптація, соціалізація, самоставлення, Я-образ, мотивація, психосоціальний розвиток.

Постановка проблеми. Загострення проблеми людського здоров'я зумовлює низку фундаментальних досліджень, які виокремлюються в галузі психології здоров'я та екологічної психології, де стрижневими поняттями є здоровий спосіб життя, екологічна свідомість, екологічна культура тощо. Слід зазначити, що проблеми здоров'я, психологічного розвитку дітей і юнаків з особливими потребами у нашій країні мають специфіку внаслідок слабкої соціальної захищеності осіб цієї групи. Це висуває перед вітчизняними психологами низку проблем, результат розв'язання яких полягатиме в поліпшенні умов життя інвалідів, розробці психолого-педагогічних технологій їхнього розвитку, упровадженні тренінгових програм їхньої соціалізації. Принципом демократичного суспільства є забезпечення сприятливих умов для реалізації потенціалу кожної особи незалежно від її національної, релігійної, статево-вікової належності. Однак об'єктивні умови сучасного світу такі, що не кожна особа має однакові можливості порівняно з іншими. У так званій "групі ризику" найчастіше опиняються люди з вадами фізичного здоров'я, яким украй важко відстоювати свої інтереси [9,34].

З огляду на це актуальним стає питання механізмів взаємодії людини з особливими потребами із сучасним соціумом, пошуку ефективних моделей такої взаємодії, які б сприяли адаптації людини в суспільстві.

Метою статті є теоретичний аналіз проблеми формування самоставлення студентів з особливими потребами.

Результати дослідження. У сучасній науці є чимало підходів до теоретичного осмислення проблем соціалізації та адаптації осіб з обмеженими можливостями, які можна об'єднати в дві основні групи – таких, що впливають із соціоцентристських теорій і таких, що ґрунтуються на теоретико-методологічних основах антропоцентризму. Проте особливості формування самоставлення людей із вадами фізичного здоров'я залишається в сучасній науці нерозкритими. Немає ґрунтовних досліджень, які могли б пояснити механізми соціальної адаптації людини з обмеженими можливостями, не розроблено конкретних методологічних засад сприяння процесові адаптації інвалідів у суспільстві.

Проблема психічного розвитку та особистісного становлення осіб з особливими потребами сьогодні є особливо актуальною для різних галузей психології. Психологічні феномени саме цієї категорії починають все більше пригортати увагу науковців-психологів, незважаючи на те, що суспільна практика постійно стикається з цим соціальним явищем. На складності цієї проблеми наголошували дослідники різних часів (Л.С.Виготський, Л.І.Божович, В.С.Мухіна) В цілому самоставлення реалізується через афективну складову самосвідомості, яка нерозривно пов'язана з когнітивним компонентом, оскільки саме на основі знань про себе в людини виникає ставлення до власної особистості, яке може бути позитивним чи негативним, адекватним чи ні. І вже на основі самоставлення будується модель вчинків та дій, яка і утворює поведінковий чи регулятивний компонент самоставлення. Узагальнюючи вищесказане, слід зазначити, що саме самоставлення є одним із важливих елементів самосвідомості. Воно має свою структуру, функції, полосу та специфічні особливості. Побудова адекватного образу «Я» і образу оточуючих здійснюється за участю когнітивного (образ «Я», образ іншого), емоційного (ставлення до себе та іншого) і мотиваційного компонентів (інтерес до пізнання себе та оточуючих) при пізнанні себе й іншого. Як при пізнанні себе, так і при пізнанні оточуючих на адекватність образу «Я» і образу іншого впливають як емоційний, так і мотиваційний компоненти. Виключення з аналізу одного з них приводить до перекрученої реконструкції картини умов, при яких розуміння себе і розуміння іншої людини відбувається найбільш повно і адекватно. На адекватність образу «Я» насамперед впливає самоповага і відсутність внутрішньої конфліктності. Тобто, найбільш добре розбираються у власній особистості ті юнаки, яким притаманна висока самоповага при низькій конфліктності, і найменш добре розуміють себе юнаки, у яких відсутня повага до себе і яким притаманна внутрішня конфліктність. Наявність інтересу до себе підвищує адекватність саморозуміння, а його відсутність – знижує адекватність «образу Я». Вивчаючи проблему формування самоставлення людей з особливими потребами, ми мали на увазі осіб із порушеннями фізичного здоров'я, але зі збереженим інтелектом. Проте було виявлено, що поряд із фізичними є й психологічні розлади, що виявляються вторинним утворенням. Усвідомлення фізичних вад, власної неповноцінності, не може не позначатись на специфіці формування ставлення особистості до себе. Така людина часто концентрується на своїх недоліках, не помічаючи власних позитивних рис та сильних сторін свого «Я». При спілкуванні з оточуючими увага акцентується саме на негативних оцінках та висловлюваннях, що слугують підтвердженням власної точки зору, в той час як позитивні оцінки нівелюються та знецінюються. Відповідно до концепції А.Маслоу, мотивація уникнення невдач, яка переважає в людей з особливими потребами, пов'язана зі страхом перед реалізацією особистістю власного потенціалу. Будь-яка мета передбачає ризик та відповідальність за можливі наслідки. Людині, яка має занижену самооцінку та попередні очікування поразки, доводиться занижувати рівень власних домагань, щоб уникнути неминучих болісних переживань у разі невдачі. Основний факт, що трапляється в розвитку, ускладненому дефектом, є двоїста роль органічної вади у процесі формування особистості: з одного боку, дефект зумовлює обмеження, слабкість, сповільнення розвитку; з другого – саме тому, що він створює труднощі, він стимулює підвищений, посилений рух уперед, тобто дає стимули для вироблення компенсації. Людина може компенсувати труднощі зумовленні поведінкою стосовно соціального середовища, у якому перебуває. У неї може розвинути підвищена дратівливість, упертість, вона намагатиметься агресивними способами здобути те, чого позбавляє її вада. До певної міри ця компенсація є реальною, тому що людина домагається іншими шляхами того, чого позбавляє її вада, і водночас, звичайно, фіктивного, бо за допомогою впертості, сили особа домагається бажаного, але не переборює реально труднощів, які перед нею постають. За Л.С. Виготським [3,57] проблема недостатньої соціальної адаптації фізично обмежених осіб підсилюється свідомою ізоляцією цих людей від решти суспільства. Він указував на те, що саме змішані колективи здатні забезпечити нормальний розвиток людини – як фізично здорової, так і тієї, що має певні порушення. Л.С. Виготський пояснював це явище процесом взаємного обслуговування, коли з боку більш пристосованих осіб надається підтримка менш адаптованим, останні ж мають приклад для наслідування і розширюють власну зону можливого розвитку [3,207-210]. На думку А. Адлера, характер людини детерміновано її «життєвим стилем», який є системою цілеспрямованих прагнень, що компенсують почуття неповноцінності. Особи з особливими потребами, протягом всього життя відчують на собі негативний вплив

хвороби у вигляді ставлення оточуючих, яке часто є упередженим. Людину оцінюють не як особистість, а як носія хвороби. Формування фізичного «Я-образу» осіб з особливими потребами залежить, імовірно, від ступеня важкості проявів симптоматики, наявності супутніх розладів, поглядів на виховання, яких дотримуються батьки, ставлення соціального оточення, особистісних якостей хворого та ін. Залежно від умов психосоціального розвитку особи з особливими потребами можуть по-різному сприймати негативні моменти, пов'язані з проявами хвороби. Одні намагаються знайти такий спосіб компенсації вади, який дав би їм змогу самореалізуватися, рости в своїх очах та очах оточуючих, незалежно від зовнішнього вигляду, в інших усвідомлення наявного дефекту викликає появу внутрішніх конфліктів і, відповідно, зниження самооцінки, психоемоційне напруження, часті та значні негативні переживання, зниження якості й інтенсивності діяльності, порушення нормального механізму адаптації, підсилення психологічного стресу та ін.

Усвідомлення наявності власного дефекту людьми з особливими потребами і, відповідно, фізичного «Я» поряд з іншими умовами психосоціального розвитку можуть призвести до формування негативного ставлення особистості до самої себе, до свого «Я», що, в свою чергу, справляє значний вплив практично на всі аспекти поведінки, відіграє дуже важливу роль у формуванні міжособистісних відносин, формулюванні та досягненні цілей, у виборі методів психологічного захисту та ін. Розв'язання вищезазначених питань є необхідною передумовою створення та ефективного проведення психокорекційних і психотерапевтичних заходів, що єдиною актуальними для сучасної психології. Поняття образу тіла чи фізичного «Я» - лише одна із складових образу «Я» людини, який є більш загальним та містить уявлення про своє тіло нарівні з іншими компонентами. В різні періоди розвитку психологічного вчення досліджувалися то переважно соціальні компоненти «Я» людини, то духовні. Питання тілесного досвіду, вплив останнього на особистість майже не розглядалися. Але все ж існує низка теорій, автори яких приділяють увагу як концепції «Я» загалом, такі образу фізичного «Я». Серед таких теорій варто згадати теорію «Я-концепції» Р. Бернса [1,132], погляди О. Лоуена [6,57] та вагомі напрацювання в руслі психоаналітичної традиції. Для О. Лоуена тіло є тим фундаментом, на якому будується людське життя. На його погляд, найбільший прошарок усвідомлення себе людиною – це відчуття своєї самості, наявність контакту з вітальним аспектом існування, ототожнення з власним тілом. Вона переживає реальність світу лише через власне тіло (через відчуття). Образ тіла стає реальним, коли поєднується з почуттям або відчуттям. «Ментальне здоров'я» означає, що образ збігається з реальністю. В цьому випадку образ «Я» узгоджений із зовнішнім виглядом тіла та почуттям.

Інший напрямок досліджень пов'язаний з такою характеристикою як «зовнішність». У цих дослідженнях тіло розглядається, з одного боку, як носій особистих і соціальних значень, цінностей, а з іншого, як об'єкт, що має певний розмір та форму. Аналізується вплив зовнішності на особливості самоставлення. Згідно із цим розподілом можна виділити два підходи. Представники першого акцентують увагу на емоційно-ціннісному ставленні до власної зовнішності. Це ставлення можна оцінити, визначаючи цінність, яку люди приписують різним частинам свого тіла [5,24].

Зарахування людини до категорії осіб з особливими потребами може спричинити різну психологічну реакцію. Іноді особистість почуває себе жертвою та займає маніпулятивну позицію. Саме роль „жертви” звільнює осіб пільгових категорій від відповідальності за своє життя: „Якщо ти жертва, а світ такий жорстокий, то не варто відповідати за невдачі перед собою, не варто намагатися щось змінити в собі, у своїх уявленнях, докласти зусиль, виправляючи свої помилки, невдачі». Застосовуючи механізм маніпуляції, особистість сподівається, що інші думатимуть за неї, таку „слабку і безпомічну». Головна ідея маніпуляторів: „Ти – сильний, здоровий, а я –слабкий, хворий». Тобі все в житті вдається, а в мене не виходить, тому ти повинен мені допомогти». Якщо очікування не виправдовується, виникає конфлікт. В період, який передую конфлікту, може проявлятися тривога, страх, невпевненість, ворожі почуття тощо. Внутрішній стан особистості й переживання породжують невірноваженість системи „Я» – інші», яка впливає на особистість, у свою чергу, викликає неузгодженість внутрішнього і зовнішнього стану, негативно впливає на сприйняття особистістю її оточення. У особистості може проявитися підвищена дратівливість, негативна реакція на людей, слова, предмети, явища та інше. Неузгодженість у психічній структурі особистості призводить до виникнення критичного стану, для якого достатньо незначної дії, щоб виник конфлікт. Тому важливо своєчасно нейтралізувати передконфліктний стан. Найважче – пробудити у такої людини бажання з упевненістю перекорювати труднощі у своєму житті, а також приймати відповідальність за своє життя. Принцип виховання дитини з фізичними дефектами, за глибоким переконанням Л.С.Виготського, повинен базуватися на правилі компенсації дефекту через поширення соціального досвіду та наближення особистості до нормальних форм. Студенти з особливими потребами часто проявляють емоційну нестійкість, схильність до непередбачених афектів, напругу при встановленні нових контактів, невмотивоване почуття провини, підвищену конформність. Такі характеристики свідчать про наявність соціальної дезадаптації, негативного самосприйняття, незахищеності перед труднощами життя та втрату звичного образу взаємодії.

Висновок. Самоставлення студентів з особливими потребами має свою специфіку та залежить від рівня розвитку самосвідомості, рефлексії, виховних впливів та індивідуальних особливостей особистості. Так, якщо в людини недостатньо розвинено є самосвідомість та немає рефлексивних здібностей її самоставлення буде негативним та неадекватним, що спричинить виникнення негативних емоційних станів, внутрішніх конфліктів, незадоволеності власним життям та собою. Можливий прояв маніпулятивної тенденції, спрямований на перекладання відповідальності за власне життя на оточуючих, привернення їхньої уваги до власних вад з ціллю отримання певної вигоди. Особистість буде намагатися компенсувати власні недоліки та само реалізуватися в доступній для неї сфері діяльності, що сприятиме її гармонійному розвитку в цілому. Перспективним напрямком є розробка шляхів та методів психологічної допомоги особам з особливими потребами, спрямованих на формування адекватного позитивного самоставлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитания / Р. Бернс [пер. с англ.]. – М.: Прогресс, 1986. – 421 с.
2. Божович Л.И. Проблемы формирования личности: Под ред. Д.И.Фельдштейна / Вступительная статья Д.И. Фельдштейна. 2-е изд. / - Л.И. Божович. - М.: Институт практической психологии, Воронеж: НПО МОДЭК, 1997. - 352 с.
3. Выготский Л.С. Коллектив как фактор развития дефективного ребенка // Собр. соч.: В 6 т. / Под ред. Т.А. Власовой. – М.: Педагогика, 1983. Т. 5.: Основы дефектологии. С. 207-210.
4. Выготский Л.С. Мышление и речь. – М.: Лабиринт, 2001. – 256 с.
5. Засекіна Л. Особливості мовленнєво-мисленнєвої діяльності юнаків із особливими потребами і шляхи оптимізації їхнього інтелектуального розвитку // Психологічні перспективи. – К., 2007. – Вип. 9. - С. 27-34.
6. Лоуэн А. Психология тела: биоэнергетический анализ тела / Пер. с англ. С. Коледа. – М.: Институт общегуманитарных

исследований, 200. – 156 с.

7. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы. – М.: Смысл, 1999. – 278 с.
8. Мухина В.С. Влияние знаковых систем на половую идентификацию подростков: гендерные различия / В.С. Мухина, А. Денисов // Развитие личности. - 2002. - №1. - С. 119-137.
9. Штукагурова Д. Особливості самооцінки та поведінки студентів із особливими потребами // Психологічні перспективи. – К., 2007. – Вип. 9. – С. 34-39.

Резюме. В статті розглядаються теоретичний аналіз проблеми самоотношення студентів з особливими потребами.

Summary. The article presents theoretical analyzes the problem forming of self-attitude to student with special demands.

УДК: 159.942.2-053

О.І. КОСАРЄВА, Г.В.РУДЬ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ МЕХАНІЗМІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Резюме. Стаття присвячена проблемі виявлення особливостей прояву механізмів психологічного захисту в підлітковому віці. Наводяться дані, які підтверджують, що захисна система підлітка є гнучкою та носить пристосувальний характер, що залежить не тільки від власних переживань, але і вимог соціуму.

Ключові слова: механізми психологічного захисту, підлітковий вік, інтенсивність прояву МПЗ.

Турбота про здоров'я школяра як громадянина України стосується не тільки сім'ї, школи, позашкільних закладів, а й сфери діяльності практичних психологів. Своєчасне виявлення відхилень в розвитку і попередження процесу соціалізації у молоді – найважливіша задача в роботі практичного психолога. Одним з найбільш гострих протиріч підліткового віку є суперечність між ставленням до себе та переживанням ставлення з боку інших людей, особливо тих, кого підліток найбільше поважає. Орієнтація одночасно на декількох значущих людей робить його психологічну ситуацію внутрішньо конфліктною.

Надійні і валідні методи діагностики відхилень, тривожних станів або особистісних патологій – допоміжна, а іноді й основна частина професійної діяльності практичного психолога. Дискусії та суперечливі підходи до таксономії і диференціації захисних механізмів не дає змоги своєчасно виявити їх і пом'якшити небажану дію. Ця проблема потребує вирішення, що може бути здійснене завдяки виявленню психологічних захисних механізмів у підлітків.

Вивчення наукової літератури показало, що проблемі захисних психологічних механізмів приділяли увагу науковці в галузі психології (В. Журбін, В. Козаков, К. Роджерс, А. Фрейд, З Фрейд, Т. Шибутані). Особливості розвитку особистості у підлітковому віці та відхилення у розвитку вдосліджували В.Аверін, Т. Драгунова, І. Дубровіна, О. Захаров, М. Кле, В. Кондрашенко, О. Личко, Л. Обухова та ін.

Метою нашого повідомлення є дослідження особливостей використання механізмів психологічного захисту підлітками.

В контексті нашого дослідження ми розглядаємо психологічний захист як це соціально регулятивну систему стабілізації особистості, спрямовану на усунення або зведення до мінімуму почуття тривоги, пов'язаного з усвідомленням конфлікту. В широкому значенні термін "психологічний захист" використовується для позначення будь-якої поведінки, яка усуває психологічний дискомфорт. За умови гнучкості і помірної експлуатації психологічний захист має винятково адаптивне значення [8].

Прояви механізму неадекватного егозахисту прослідковуються в тенденції підлітків звинувачувати дорослих, представляючи водночас себе абсолютно безневинними. Такі звинувачення мають вигляд злої критики в бік дорослих, демонстрації недовіри, ворожості у ставленні до всього світу дорослих. В цьому випадку спостерігається так звана "девальвація цінностей" вироблених в світі дорослих, оскільки очікувані від них оцінки загрожують самоповазі підлітка [1].

Наше експериментальне дослідження проводилося з підлітками віком 12-13 років. Проблема дослідження несвідомих компонентів особистості завжди стояла в експериментальній психології особливо гостро, у першу чергу через відсутність відповідного методичного апарату. Дослідження психологічного захисту особистості і її механізмів не стало виключенням. У психології існує лічнене число діагностичних методик, що претендують на оцінку даного феномена. Частина з них описана в психоаналітичній традиції: клінічне спостереження в ході аналітичних сеансів, динамічний особистісний опитувальник DPI Т. Грижє, проєктивні методи, типу ТАТ.

Оскільки в нашому дослідженні психологічний захист розглядається не як клінічний феномен, а як явище, в обов'язковому порядку властиве будь-якій психічно здоровій людині, то при підборі методик перевага віддавалася неклінічним формам. При цьому поставлені дослідницькі задачі припускали як специфічну, так і кількісну оцінку захисних механізмів. Найбільш повно з усіх відомих методик специфіку механізмів психологічного захисту (МПЗ) дозволяє досліджувати опитувальник LSI Р. Плутчика (вісім механізмів). До безсумнівних переваг даної методики варто віднести також теоретичну обґрунтованість вибору саме даних восьми МПЗ і можливість їхньої кількісної оцінки.

Дана методика LSI призначена для оцінки ступеня використання індивідом восьми механізмів психологічного захисту (МПЗ), визнаних у структурній теорії Р. Плутчика: заперечення, проєкція, регресія, заміщення, витиснення, інтелектуалізація, формування реакції, компенсація. Деякі з захисних механізмів виділяються як однозначні, інші являють собою кластери з декількох варіантів захисних стратегій, близьких за психологічним змістом. Особливості захисної поведінки: неприйняття усього "непристойного", наприклад, пов'язаного з людським тілом, фізіологією і відносинами статей; підкреслене прагнення відповідати загальноприйнятим стандартам поведінки, акуратність, заклопотаність "пристойним" зовнішнім виглядом, ввічливість, люб'язність, респектабельність, безкорисливість, товариськість, як правило, піднесений настрій, помірність, моралізування, бажання бути прикладом для навколишніх.

Відповідно до сучасних уявлень про інтенсивність функціонування МПЗ, її високі показники відображають рівень надінтенсивного, неадекватного захисту, що призводить до невротичних порушень і соціальної дезадаптації особистості [1; 4]. Критерієм адаптивності захисних механізмів серед дослідників вважється їхнє використання в межах

З М І С Т

<i>Від редакції</i>	3
Ямницький В.М., Литвиненко С.А. Ігротерапія як засіб психологічної допомоги дітям і підліткам	4
Павелків Р.В. Проблема пошуку та впровадження інноваційних психолого-педагогічних технологій розвитку особистості в освітніх закладах	6
Воробійов А.М. Психологія перфекціонізму.....	9
Артемова О.І. Проблеми психологічного супроводу дезадаптованих учнів загальноосвітньої школи	12
Бабак К.В. Професійний розвиток особистості як психологічна проблема	14
Безлюдна В.І. Народження другої дитини як фактор розвитку материнської сфери	16
Бучко В.Б. Проблеми надання психологічної допомоги засудженим до позбавлення волі.....	18
Главінська О.Д. Проблема професійної самосвідомості та самоствердження у юнацькому віці.....	21
Демчук О.О. Психологічні закономірності організації професійного самовиховання майбутніх педагогів	23
Демянюк О.Б. Інтегративний підхід у контексті психологічної допомоги особистості	26
Джеджеря К.В. Цінності як смислова основа подолання особистісних комунікативних труднощів.....	28
Дружиніна І.А. До питання вивчення феномену ідентичності у сучасній психологічній науці	31
Жигайло О.О. Особливості розвитку свідомості та самосвідомості молодших школярів	34
Ілляш С.Д. Психологічні аспекти розвитку професійного саморозуміння майбутніх педагогів	36
Кириченко Н.А. Психологічні особливості цілетворення та цілепокладання	39
Корчакова Н.В. Вплив особистісних характеристик на формування рольової поведінки у сфері батьківства	43
Кравчук М.М. Проблеми впливу небезпечних ситуацій на формування життєвих перспектив підлітків з девіантною поведінкою	45
Кулаков Р.С. Мотиваційні чинники професійного самовизначення у ранньому юнацькому віці	48
Лисяк О.М. Проблема внутрішньої конфліктності ціннісно-смислової сфери особистості.....	51
Маркович О.В. Психотерапевтична роль медичної сестри при спілкуванні з пацієнтами	54
Матейко Н.М. Особливості надання психологічної допомоги школярам, які проживають на екологічно несприятливих територіях.....	57
Мельник І.Я. Просоціальна поведінка як складова соціальної компетентності.....	60
Михальчук Н.О., Івашкевич Е.З. Організаційні основи догляду за психічнохворими в умовах стаціонарного лікування	63
Назарець Л.М. Посередництво психолога у вирішенні проблеми взаємодії батьків і дітей	67
Нестерук-Володимирець О.В. Психологічний супровід профільного навчання в позашкільному закладі нового типу – палаці дітей та молоді м. Рівного	69
Ніколайчук Г.І., Ніколайчук І.О. Проблема розуміння художнього тексту студентами вищої школи	73
Павелків В.Р. Особливості психодіагностики відхильної поведінки підлітків	75
Палагнюк В.В. Теоретичні засади психологічної допомоги в процесі професійної адаптації викладача-початківця ВНЗ	77
Пивоварчук Т.О. Психологічні особливості інтенсивного розвитку комунікативних здібностей студентів у процесі вивчення іноземної мови.....	79
Рибак В.А. Психологічні засади формування самоставлення студентів з особливими потребами	82
Косарєва О.І., Рудь Г.В. Особливості прояву механізмів психологічного захисту в підлітковому віці	84
Савуляк В.О. Корпоративна культура як чинник особистісного зростання працівників організації.....	87
Садова І.І. Соціально-психологічні проблеми сімей, пов'язані з вихованням дітей з особливими потребами у контексті загальної ситуації в Україні	89
Созонюк О.С. Концептуальні засади коучингу як форми психологічної допомоги.....	92
Сторож О.В. Психологічні особливості творчої соціалізації особистості на етапі ранньої юності	95
Хомич І.С. Самовідношення у молодшому шкільному віці	98
Цуканова М.С. Соціально - психологічна допомога та реабілітація бездоглядним і безпритульним дітям у притулку	100
Чала Ю.М. Проблема розвитку особистісного досвіду психолога під час тренінгової роботи та шляхи її розв'язання	103
Череп В.Ю. Психологічний супровід молодшої сім'ї з первістком: основні напрямки	106
Шмига А.І. Недоліки організаційної культури як одна з причин професійного «вигорання», превентивні методи та шляхи подолання	108
<i>Відомості про авторів</i>	112

Наукове видання

ОБНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 2 (43)

Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія РВ № 540/93-Р від 03.11.2009 р.

Заснований у 1996 р.

Редактор збірника Воробйов А.М.
Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.
Технічний редактор Кравчук В.Ю.
Комп'ютерна верстка Хильчук Т.К.

Здано до набору 22.10.2010 р. Підписано до друку 29.10.2010 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 29,14. Обл. вид. арк. 29,14. Замовлення № 84/1 Наклад 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59   **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 2 (43). — Рівне: РДГУ, 2010. — 116 с.**

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

Збірник наукових праць містить статті які відображають теоретичні та практичні аспекти найважливіших проблем психологічної допомоги особистості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 159: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20